

DOLDERSE KRONIEK

15e jaargang nr. 1 - januari 2012

www.historischeverenigingdendolder.nl

Uitgave van de Historische Vereniging Den Dolder

Historische Vereniging Den Dolder

Opgericht 9 april 1997.

15e jaargang nr. 1, januari 2012

Verschijnt in de maanden: januari, mei en september.

Bestuur

Voorzitter: Petra Koek,
Dolderseweg 230, 3734 BR Den Dolder
tel. 030-2258492, voorzitter@historischeverenigingdendolder.nl

Secretaris: Dick van Lier,
Paltzerweg 299, 3734 CM Den Dolder
tel. 030-2284505, secretaris@historischeverenigingdendolder.nl

Penningmeester: Ruud van der Sar,
Dolderseweg 93-D, 3734 BE Den Dolder
tel. 030-889 24 95, penningmeester@historischeverenigingdendolder.nl
Betaling graag op ING rekening 7739816 t.n.v. Historische Vereniging Den Dolder

Redactie en Layout: Frits Stuurman
Hezer Enghweg 122, 3734 GV Den Dolder
tel. 030-2280163, redactie@historischeverenigingdendolder.nl

Druk: Drukkerij Biga Groep BV
Postbus 164, 3700 AD Zeist
tel. 030-8503200, www.bigagroep.nl

Tekstvoorstellen en reacties naar de redactie.

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Den Dolder.

Het aanmeldingsformulier voor de vereniging vindt u op de website. Het lidmaatschap van de vereniging leidt steeds tot een stilzwijgende verlenging per kalenderjaar.

Opzegging als lid van de vereniging kan mondeling, schriftelijk of via elektronische weg tot stand worden gebracht en dient tenminste vier weken voor het einde van het verenigingsjaar te geschieden aan de penningmeester.

De contributie bedraagt € 15.00 per jaar.

Betaling is mogelijk op ING rekening 7739816 t.n.v. **Historische Vereniging Den Dolder**.

De Historische Vereniging beschikt over de ANBI verklaring ("Algemeen Nut Beogende Instelling"). Dit betekent dat uw gift (geheel of gedeeltelijk) in mindering kan worden gebracht op uw belastbaar inkomen.

De homepage op internet van de vereniging is: www.historischeverenigingdendolder.nl

ISSN: 1389-0026

Redactioneel

2012 is voor Den Dolder een bijzonder jaar, immers op 1 februari bestaat Den Dolder als dorp met de naam Den Dolder honderd jaar. Op 1 februari 1912 besloot de gemeenteraad van Zeist de buurtschap van toen de naam "Den Dolder" te geven. Een idee van de heer Pleines om het Duivendorp te noemen haalde het niet in de gemeenteraad van toen, waar hij zelf deel van uitmaakte.

Maar ook voor de Historische Vereniging is het een bijzonder jaar, namelijk het vijftiende. Dat betekent ook dat dit het eerste nummer is van de vijftiende jaargang van ons blad Dolderse Kroniek en, zoals u ziet, in een gewijzigde uitvoering. Veertien jaargangen lang kwam het blad uit in de vertrouwe uitvoering op half A4 met op het kaft een foto van de Villa van Chr. Pleines omstreeks 1910 in de ondergrond. Een passende uitvoering voor een blad van een historische vereniging die dan ook veertien jaar ongewijzigd bleef.

Maar tijden veranderen en mogelijkheden van kleuren-druk worden groter en meer bereikbaar. Vandaar het idee de uitvoering aan te passen. Kleur is ook aantrekkelijk voor de lezer denken we en bepaalde figuren worden er veel beter leesbaar door.

Het kaft is ontworpen door Gera Hoogland, kunstenaar in ons eigen dorp, die naar onze mening goed heeft aangevoeld wat een historische vereniging is en een navenant mooi kaft heeft ontworpen...

We zijn benieuwd te vernemen wat u er van vindt.

Met de artikelen gaan we dit keer zeer ver terug in de tijd: IJstijden, Bronstijd en Middeleeuwen in mijn artikel over geologie en archeologie.

De Doldenaren kunnen trots zijn op een geweldige vondst die in Den Dolder werd gedaan: Een bronzen dolk, die archeologisch zo belangrijk blijkt te zijn dat hij nu deel uit maakt van de vaste collectie van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

Het andere artikel is van de hand van Pierre Rhoen, gemeentearchivaris van Zeist, die de laatste tijd zeer veel archiefonderzoek heeft gedaan naar zaken over de geschiedenis van Den Dolder.

Dit keer gaat het over de Oude Postweg. Terug naar een tijd dat verharde wegen nog nauwelijks aan de orde waren. Reden er postkoetsen over deze weg? Er is veel veranderd, maar u kunt een stukje van de weg nog zelf gaan bekijken en er over wandelen...

Frits Stuurman

Geologie en Archeologie van Den Dolder

Door Frits Stuurman

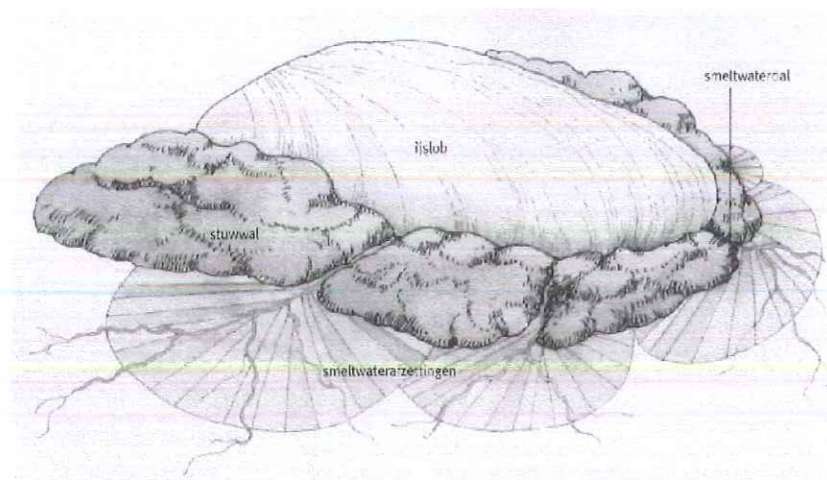
IJstijden

In Nederland hebben we vier ijstijden gehad, maar voor de vorming van het landschap in de provincie Utrecht zijn vooral de laatste twee bepalend geweest. In de voorlaatste ijstijd (Saliën, 238.000 tot 128.000 jaar geleden) drongen gletsjers van het landijs dat op Scandinavië lag door tot in ons land. Er lag een grote ijslob in de Gelderse vallei die lagen grind en zand, oude afzettingen van de Rijn en de Maas, opstuwde tot stuwwallen. Zo ontstond de Utrechtse Heuvelrug. De heuvelrug heeft een hoog noord-zuid gericht deel, waarop de pyramide van Austerlitz ligt. Maar er is ook een oost-west gericht deel: dat zijn de hogere heuvels ten noorden van vliegveld Soesterberg. Het ijs van toen is dus nog altijd bepalend voor het landschap van nu.

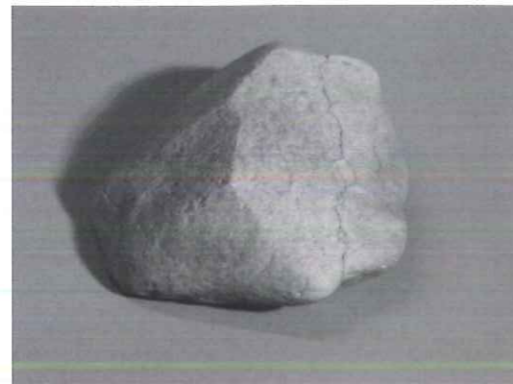
Toen die dikke ijslob er lag was de bodem permanent

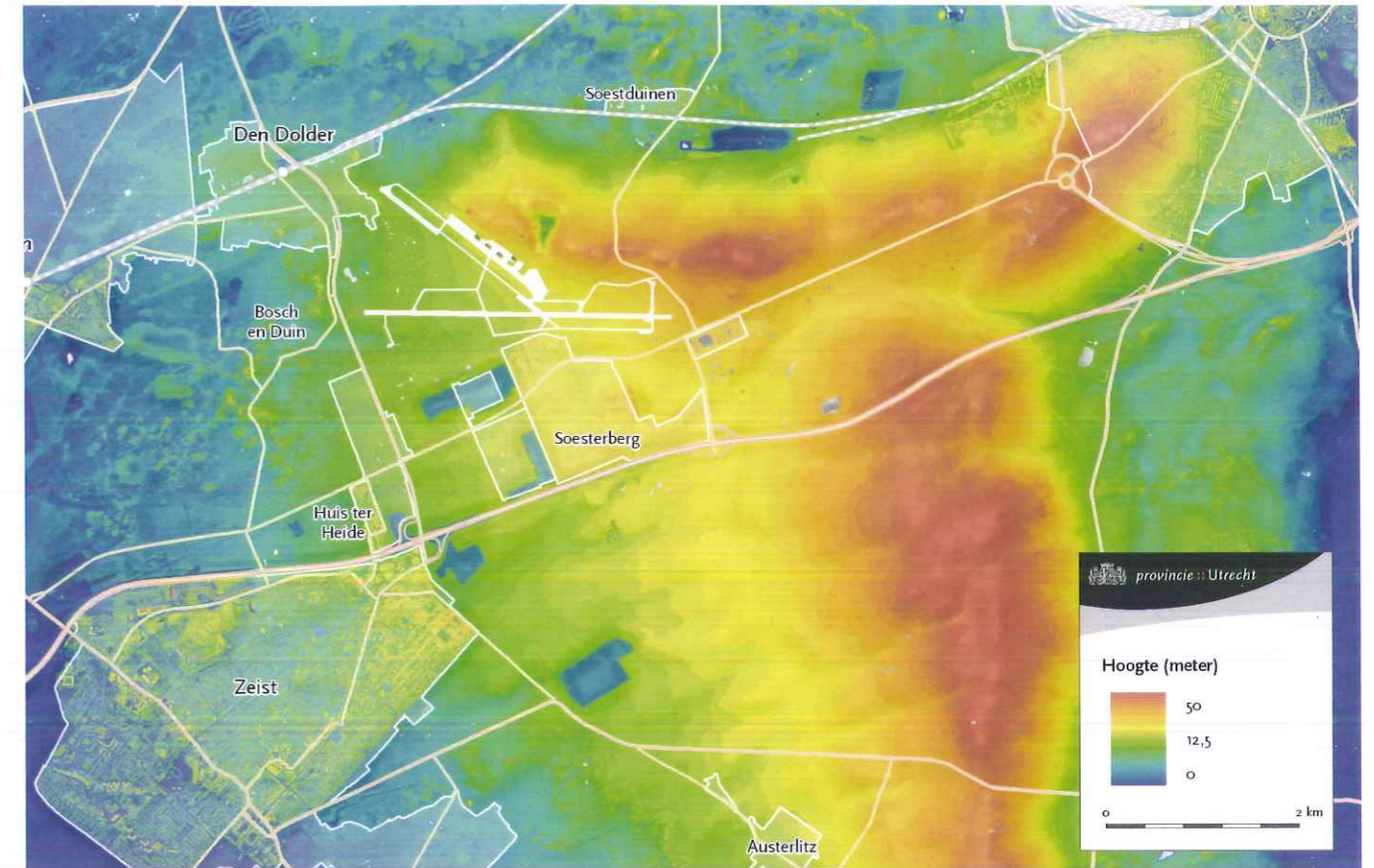
Uiteinde van een ijskap op Groenland, voorbeeld van hoe het bij ons geweest moet zijn

De lagen in de ondergrond worden door het landijs opgestuwd. Het smeltwater in de zomer zet zand en grind af als puinwaaiers

Windkanter, een steen die jaren aan de oppervlakte heeft gelegen toen er in de laatste ijstijd voortdurend zand heen en weer stooft. De beukende zandkorrels hebben platte vlakken aan de steen geslepen

Gedetailleerde hoogtekaart van het gebied tussen Zeist, Den Dolder en Amersfoort. Herkenbaar zijn de hoge stuwwal (noord-zuid) waarop de Pyramide van Austerlitz ligt en de wegdoorsnijding van de A28, en de "stuwwal van Den Dolder" (west-oost)

bevroren. Er kon dus geen water doorheen. Als in de zomermaanden een deel van het ijs smolt, kon het water niet in de bodem weg zakken, maar moest over het oppervlak wegstromen. Dat ging gepaard met verplaatsing van zand en grind en zo ontstonden op de flanken van de heuvelrug smeltwatervlaktes. Den Dolder ligt op zo'n smeltwatervlakte.

In de laatste ijstijd (Weichselien, 116.000 tot 11.500 jaar geleden) was het in deze streek weer ijzig koud,

maar er kwamen geen gletsjers meer in Nederland. Er heerste een arctisch klimaat dat vooral gekenmerkt werd door koude winden die zand heen en weer bliezen. Stenen die aan de oppervlakte lagen werden niet weggeblazen, maar werden jaren lang gebeukt door rondvliegende zandkorrels. Deze zorgden er voor dat er aan die stenen vlakke kanten werden geslepen. Het voortdurend verplaatste zand vormde een zwak golvend landschap, het dekzandlandschap.

Bodemprofiel,

een doorsnede van de grond in de achtertuin van Hezer Enghweg 122, toen daar een bouwput voor een kelder werd uitgegraven

Boven in het profiel stuifzandlaagjes van de zandverstuivingperiode de laatste honderden jaren

Onderin het profiel (detail hier boven) de smeltwaterafzettingen uit de voorlaatste ijstijd, bestaande uit lagen zand en grind.

Boven op de lagen zand en grind ligt veel fijner materiaal. Dat is het dekzand uit de vierde en laatste ijstijd. Er was toen geen landijs meer in Nederland, grote hoeveelheden zand ("Dekzand") werden afgezet.

Omdat de ondergrond permanent was bevroren kon in de zomer het water niet weg en ontstonden zandige modderlagen die in de winter weer bevroren. Bij dat bevroeringsproces in de winter ontstonden scheuren. In de daaropvolgende zomer konden die scheuren dan weer vol lopen met modder. Zo is de vorstswig ontstaan die ook op de foto rechts is te zien

Ontwikkeling van Nederland in het Holoceen

Aan het begin van het Holoceen (9000 v. Chr.) lag heel Nederland een heel eind boven zeeniveau omdat de zeespiegel veel lager was. Veel water was immers als ijs gebonden in de poolkappen.

De zeespiegel ging in die tijd snel omhoog door het afsmelten van de poolkappen. Het westen van het tegenwoordige Nederland was rond 5500 v. Chr. al overstroomd.

In de Bronstijd was het westen van Nederland helemaal bedekt met veen en klei. De kust ligt rond 1500 v. Chr. ongeveer op dezelfde plek als nu, 2000 n. Chr.

Legenda

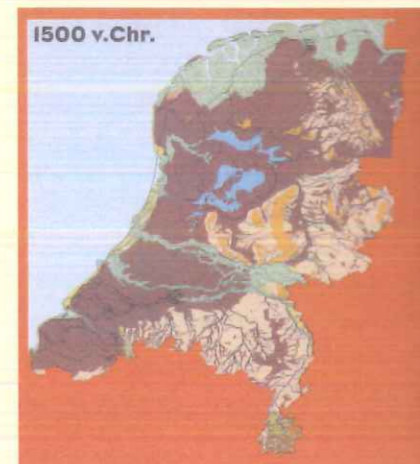
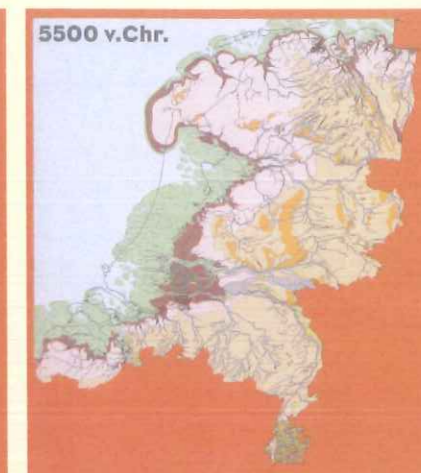
Donker geel = Stuwwallen

Licht geel = dekzand boven NAP

Rose = dekzand beneden NAP

Bruin = veen

Groen = klei

De periode waarin deze ijstijden zich afspeelden wordt Pleistoceen genoemd.

Na het Pleistoceen kwam het Holoceen, dat ongeveer 9000 jaar voor Christus begon. De gehele Noordzee lag droog omdat de zeespiegel enkele tientallen meters lager was dan nu. Dat kwam doordat grote hoeveelheden water waren vastgelegd in de ijskappen, o.a. in de ijsbedekking van Scandinavië.

Op het grondgebied van het huidige Nederland en de

droge Noordzee zwierven mensen die op zoek waren naar eten. Ze waren jagers, vissers en verzamelaars. Praktisch alles moet met bos bedekt zijn geweest. Het werd in die tijd warmer en de zeespiegel steeg snel door het smelten van de ijskappen. Zo werd Engeland omstreeks 7000 v. Chr. een eiland en omstreeks 5500 v. Chr. was de zee al zo'n 50 km ons land binngetrokken.

Ons land overstroomd en bedekt met veen

In Nederland zijn voor allerlei doelstellingen duizenden grondboringen gedaan. De lagen zand, klei en veen die daarbij naar boven kwamen zijn beschreven. Al deze gegevens leveren ons een beeld op over hoe Nederland zich tijdens het Holoceen ontwikkelde. Zo begonnen zich in de buurt van de huidige kust duinen

De uitstalkast in het Museum van Oudheden in Leiden, waarin bronzen zwaarden en dolken zijn tentoongesteld. Op de muur op de achtergrond wordt een film vertoond waarin te zien is hoe in de Bronstijd vermoedelijk een bronzen zwaard werd gegoten

en strandwallen te ontwikkelen, die voor het rivierwater een barrière vormden om weg te stromen. Daarom ontwikkelden zich vóór die duinenrij moerassen. De planten die daarin groeiden verdwenen als ze dood gingen onder water. Onder water konden ze niet verteren en ze vormden een laag organische stof die we veen noemen. In het gehele westen van Nederland is er daarom een pakket veen dat varieert in dikte van 0 tot 20 meter. Vandaar dat we in het westen van het land alleen kunnen bouwen als de huizen

op palen worden gezet. Die palen moeten met de punt in de draagkrachtige ondergrond van dekzand staan.

Omstreeks 1500 v.Chr., dat is in de Bronstijd, lag er een flink aantal strandwallen in de kustzone waarop bijvoorbeeld later Den Haag kon worden gebouwd. De Rijn stroomde in die periode bij Katwijk in zee en vormde daar een delta. Tussen de strandwallen aan de kust en de hogere zandgronden in onze omgeving lag er dus een pakket veen.

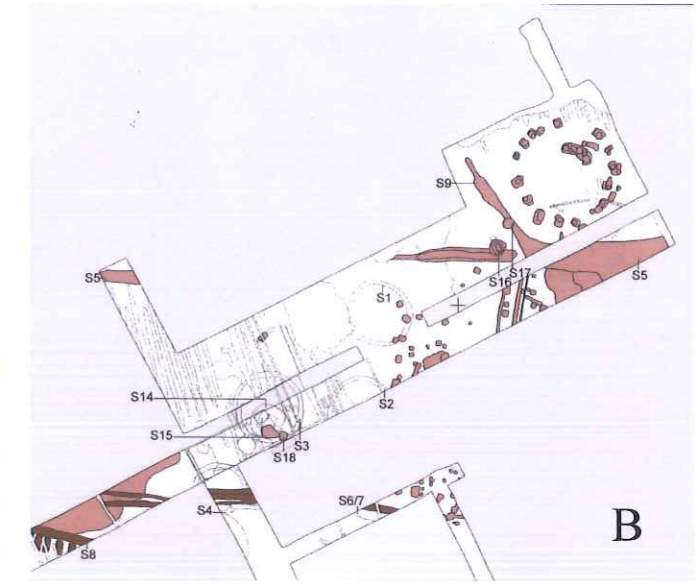
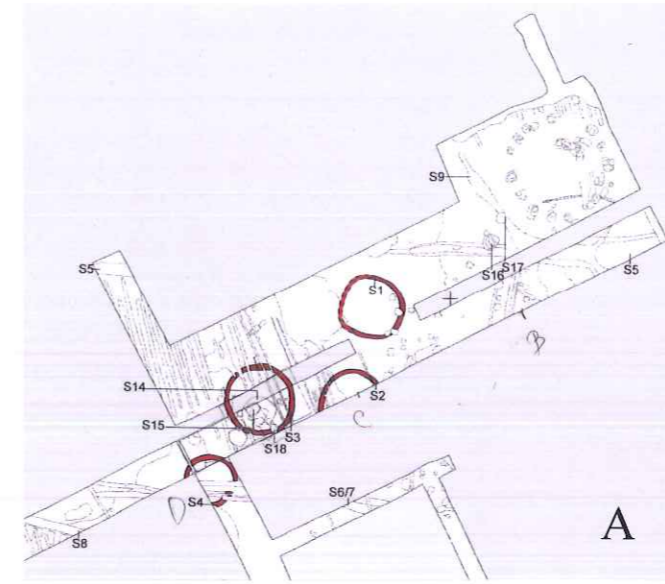
Er waren verschillende soorten veen. Onderin bosveen en rietveen omdat het is ontstaan onder invloed van voedselrijke klei aangevoerd door Rijn en Maas. Maar hier en daar kwam het veen zo hoog te liggen dat het alleen nog door voedselarm regenwater kon worden gevoed en daar ontstond veenmosveen.

Dit was ook de tijd dat de bewoners van de hogere gronden (Utrechtse Heuvelrug en verder weg in Oost Nederland) hun doden begroeven in grafheuvels. De bronzen dolk die verderop in het artikel aan de orde komt was waarschijnlijk een grafgift in zo'n grafheuvel. De aantallen mensen namen flink toe en zo maakte het bos plaats voor akkers en weilanden en kleine nederzettingen. Er werd vee gehouden en de mest van het vee werd gebruikt om de akkers vruchtbaarder te maken. Jacht was later veel minder een onderdeel voor de voedselvoorziening.

Deze hele geschiedenis is af te lezen uit een doorsnede van de bodem in Den Dolder. Niet alleen de in-

De dolk uit Den Dolder in de uitstalkast

Deelkaarten van de sporen die zijn gevonden in de opgravings sleuven 1 (boven) en 2.

Figuur A Prehistorische grondsporen: de vier rode cirkels, grondsporen van de vier ringsloten, die de plaats van de grafheuvels laten zien

Figuur B Middeleeuwse grondsporen: licht bruin sporen uit de Volle Middeleeuwen. Donker bruin: sporen uit de late Middeleeuwen /Nieuwe tijd. De cirkel van bruine vlekken vormt structuur 4 die door de onderzoekers geïnterpreteerd wordt als een plattegrond van paalsporen.

vloed van de ijstijden is hier afleesbaar, maar ook de meer recente geschiedenis van het landschap. Want een eeuw geleden was het hier allemaal heide met stuifzanden. Van die heide en stuifzanden is nu niet veel meer over: er is bos geplant en omdat er berken- en dennenzaad is ontkiemd is de heide veranderd in bos.

Archeologie van Zeist

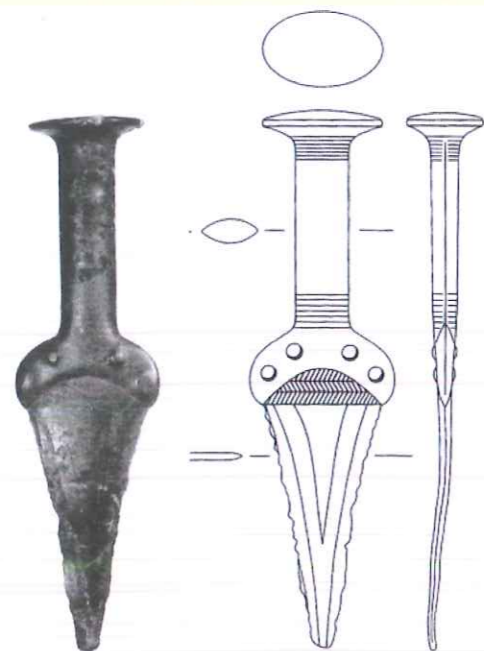
Hoewel Zeist minder bekend is door archeologische vondsten dan bijvoorbeeld Nijmegen of Wijk bij Duurstede is er in de loop van de tijd heel wat gevonden.

Zeistenaren kunnen trots zijn op archeologische

vondsten. In 1873 vond een Engelse jongen vuurstenen voorwerpen uit de late oude steentijd (8800 v. Christus). Hij vond die vuurstenen pijlpunten op de Zeister dekzandrug. Die zandrug was van oudsher een plaats waar jagers graag hun kamp opsloegen. Ze gingen van daar uit voortdurend achter de rendieren aan en verbleven daarom maar kort op één plaats.

Bronzen dolk

In Den Dolder is met behulp van een metaaldetector een bronzen dolk gevonden, een zg "Vollgriffdolch" die dateert van ca 1550 jaar vóór Christus. De vindplek is het huidige industrieterrein Fornhese. De dolk is nu in bezit van het Rijksmuseum van Oud-

De bronzen dolk die dateert van 1600 – 1500 voor Christus (begin van de Midden-Bronstijd) en is gevonden in de bouwvoor waar nu het industrieterrein Fornhese ligt. Het is een Vollgriffdolch, dat wil zeggen dat het lemmet en het handvat in één stuk zijn gegoten.

Voor Nederland is dit de enige van dit type.

Uit Midden Duitsland, Italië en Frankrijk zijn daar wel voorbeelden van bekend.

Op de overgang tussen het handvat en het lemmet zie je een paar verdikkingen die lijken op klinknagels. Oorspronkelijk was zo'n dolk gemaakt uit twee delen. Het houten handvat en het lemmet waren aan elkaar geklonken met bronzen pennen (klinknagels avant la date). Nu de dolk uit één stuk werd gegoten hebben de makers toch die klinknagels afgebeeld. Dat is vergelijkbaar met wat er tegenwoordig ook wel gebeurt: Je koopt een plastic tas en daar hebben ze een afdruk op gemaakt om het te laten lijken of de tas uit riet is gevlochten.

heden in Leiden. Hij is daar samen opgesteld met andere bijzondere bronzen voorwerpen in de permanente collectie.

Hees

Waar Hees precies heeft gelegen is onbekend, maar het is wel waarschijnlijk dat dit niet zo ver van het huidige Den Dolder was. In 777 na Chr. wordt in een oorkonde vermeld dat Karel de Grote een groot aantal goederen schonk aan de St. Maartenskerk in Utrecht. Daar moeten vier forreesten of bosgebieden bij geweest zijn waaronder Fornheze westelijk van Amersfoort. In dit artikel is het niet mogelijk alle informatie die in het boek over het archeologisch onderzoek is weergegeven te vermelden, maar in een oorkonde van het jaar 838 is er voor het eerst sprake van Westerhees. Mogelijk is in die periode een begin gemaakt met het ontginnen van het forreest en met de bewoning.

In 1028 wordt Hees weer vermeld in een geschrift waarin wordt vermeld dat deze goederen in het bezit zijn van het Heilige Kruis en de heilige Maagd bij Amersfoort. Hoewel Hees nog in veel meer akten werd genoemd is niet duidelijk waar Hees precies heeft gelegen. Aangenomen wordt dat Hees onder stuifzand verdwenen is, al blijft de vraag boeien waar dat dan precies was. Oude kaarten geven nog wel enkele aanwijzingen. Een kaart van Bernard du Roy uit 1698 maakt melding van Laag Hees en Hoog Hees, maar de precieze ligging is daarmee niet vast te stellen op een huidige topografisch kaart. Wat dat betreft geven oude topografische kaarten van omstreeks 1900 meer detail. Zo is op de kaart van 1902 een gebied aangegeven dat met houtwallen is omgeven en dat is aangeduid als De Engh en een latere editie geeft voor het bosgebiedje oostelijk daarvan de aanduiding Heezer Engh. De in dit artikel genoemde opgravingen vonden plaats zuidelijk van de spoorlijn nog juist in het gebied dat als De Engh is aangeduid.

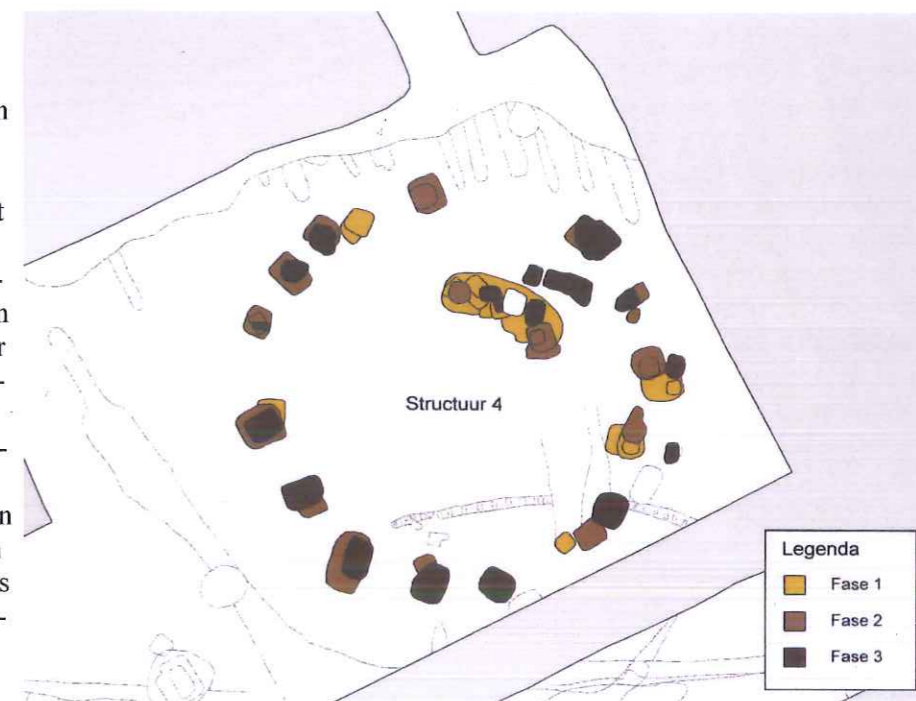
Archeologisch onderzoek in Den Dolder

De opgravingen in Den Dolder zijn gedaan in 2004 en 2005, vooral naar aanleiding van de vondst van de Vollgriffdolch, maar ook omdat nieuw industrieterrein ter plekke was gepland. Die opgravingen bestonden uit een onderzoek over een oppervlakte van ruim 800 m² waar de bovenlaag machinaal af was gehaald. Het betrof een waardestellend onderzoek, geen volledige opgraving dus. Waardestellend wil zeggen dat het vooral wordt gedaan om de archeologische potentie van een gebied in te schatten, zodat, als er bijvoorbeeld gebouwd gaat worden, eerst echt archeologisch onderzoek moet worden gedaan.

Er werd heel wat gevonden en het gehele onderzoek is beschreven in het rapport van Van Doesburg, Drenth en anderen (zie literatuurlijst) Ik beperk mij voor dit artikel tot de resten van grafheuvels uit de Bronstijd en tot de resten van een paalwoning of schaaप्सschuur uit de Middeleeuwen.

Ringsloten en grafheuvels uit de Bronstijd

Er zijn vier prehistorische ringsloten ontdekt. De doorsnede van zo'n ring is ongeveer 8 meter en de breedte van de sloten is 35-60 cm. De onderzoekers denken dat het restanten zijn van grafheuvels uit de Vroege en/of Midden-Bronstijd, omdat dat soort structuren vaak graven uit die perioden omsluiten. Dat de vindplaats van de dolk ook binnen die ringsloten was is een extra aanwijzing dat het om grafheuvels gaat. Ook het pollenonderzoek (voorkomen van stuifmeelsoorten) dat in de ringsloten is gedaan wijst op die zelfde perioden van de Bronstijd.

Detail van structuur 4 met de verschillende ouderdomsfasen van de paalsporen. Bijzonder is dat de palen ver uit elkaar staan, dat wil zeggen op een cirkel met een doorsnede van zo'n 12 meter, wat heel veel is als je verwacht dat er een dak op deze constructie heeft gezeten. En een middenpaal was er kennelijk niet, want daarvan is geen paalafdruk gevonden. De muren hebben waarschijnlijk bestaan uit een vlechtwerk van takken dat met leem was bestreken. Sporen van de muren zijn niet gevonden. Wel bijzonder aan deze plattegrond van paalsporen is dat er waarschijnlijk een echte ingangspartij is geweest, zodat je je kunt voorstellen dat de muren in die richting trechtervormig naar binnen hebben gelopen

Interessant is dat de ringsloten min of meer op een rij liggen die oost-west is gericht. Zie figuur A op pag. 7. Dat kan er mee te maken hebben dat ze langs een

verbindingsweg lagen, niet ongebruikelijk in die tijd. Deze weg is op topografische kaarten van omstreeks 1900 aangegeven aan de noordzijde van het onderzoeksterrein. Die weg vormde een van de belangrijkste verbindingen tussen Utrecht en Amersfoort. Op de topografische kaarten 1910 en 1917 staan nog vier verhogingen aangegeven in het directe verlengde van de besproken ringsloten.

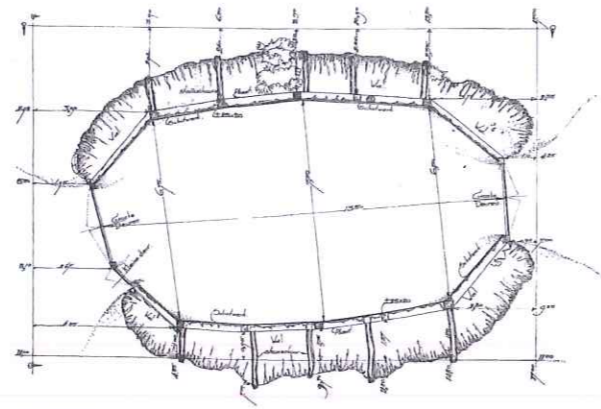
Paalsporen uit de Middeleeuwen

In de Middeleeuwen werd een hut of stal gebouwd door palen in de grond te graven en tussen de palen een muur te maken van gevlochten takken. Dat vlechtwerk werd daarna bestreken met leem. Bij opgravingen worden de palen meestal niet teruggevonden, want die zijn geheel vergaan. Wat wel wordt gevonden zijn paalsporen.

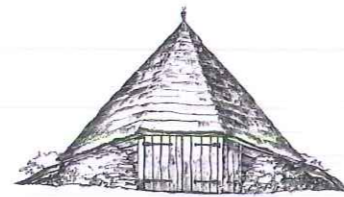
Paalsporen zijn dus opgevulde kuilen die gegraven zijn om palen te plaatsen. Dit kan een rechthoekig gat zijn dat na het plaatsen van de paal weer is opgevuld. Als dan de paal heel lang blijft staan en het hout gaat wegrotten tekent zich de paal later af als materiaal met een andere kleur dan het zand waarmee het gat is

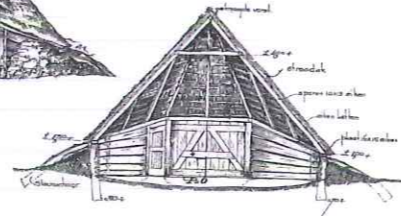
Verkleuringen in de bodem veroorzaakt door de greppel rondom een grafheuvel in het opgravingsvlak Fornhese in Den Dolder

PLATTEGROND

ZUIDAANZICHT

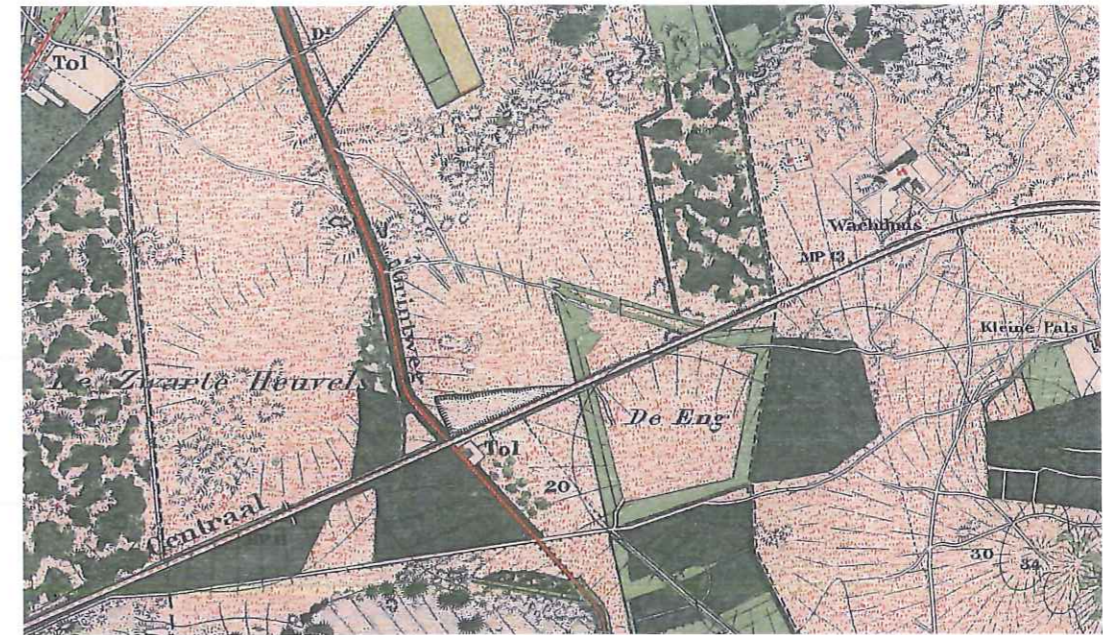

DWARSDOORSNED

Tekeningen van de schaapskooi Erve Berends in Hoge Heksel (Wierden)

gevuld bij het plaatsen van de paal. Bij de paalgaten die in Den Dolder werden gevonden zijn verschillende opvullingen te zien. Dat wijst er op dat de palen een paar keer opnieuw zijn geplaatst. En dat wijst er dus weer op dat men wat langer bleef wonen op die plaats.

En sommige van de paalgaten op de vindplaats in Den Dolder zijn opgevuld met stuifzand. Dit kan er op wijzen dat de houten staanders van het gebouw op een moment uit de grond werden getrokken en de ontstane ruimtes vrijwel direct werden opgevuld met stuifzand. Dit betekent weer dat de bewoners moeten zijn weggetrokken in een periode waarin het terrein

Topografische Kaart, druk 1900, waarop de zandweg te zien is die liep langs de noordzijde van het gebiedje dat is aangeduid als De Eng en waaraan dus vermoedelijk de grafheuvels waren gesitueerd

te kampen had met zandverstuivingen.

Op basis van de gelaagdheid die de onderzoekers in de profielen zagen vermoeden zij dat de inwoners van Hees vanaf de vijftiende eeuw te maken kregen met zandverstuivingen die op den duur zo ernstig werden dat men is weggetrokken.

Het is moeilijk voor te stellen hoe zo'n gebouw er uit heeft gezien. De auteurs van het onderzoek in Den Dolder hebben toch een beeld willen schetsen en wijzen op onderzoeken die architect Jan Jans uit Almelo heeft gedaan aan Twentse boerengebouwen. Jan Jans geeft de bijgaande schets van een schaapskooi Erve Berends in Hoge Heksel (Wierden). Dit soort schaapskooien kwamen voor in het westen van Twente en op de Veluwe zowel als in het oostelijk deel van de provincie Utrecht.

Literatuur:

1. Graven naar de context van een bronzen Vollgriffdolch en het Middeleeuwse dorp Hees. Waardstellend archeologisch onderzoek in 2004-2005 te Den Dolder-Fornheze. J. van Doesburge en E. Drenth en anderen. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 170, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Amersfoort 2009
2. Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu. 2011 Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam
3. Jans, J. 1967. Landelijke bouwkunst in Oost Nederland, Enschede.
4. J.E. Abrahamse en Roland Blijdensteijn: De Wegh der Weegen, 2010 Stokerkade cultuurhistorische uitgeverij.

Verantwoording illustraties:

- Blz. 2: links en boven: Wikipedia
 Blz. 2: rechts onder, 4, 6: Frits Stuurman
 Blz. 5: Lit. 2
 Blz. 7, 9, 10 links: Lit. 1
 Blz. 8: Gemeente Zeist
 Blz. 10 rechts: Lit. 3.
 Blz. 11: Topografische Dienst
 Blz. 12 Topografische Dienst, Zwolle

De Oude Postweg is (niet) weg uit Den Dolder

Door Pierre Rhoen

Den Dolder op de route van de postweg tussen Amsterdam en Arnhem.

Twee Postwegen in Zeist

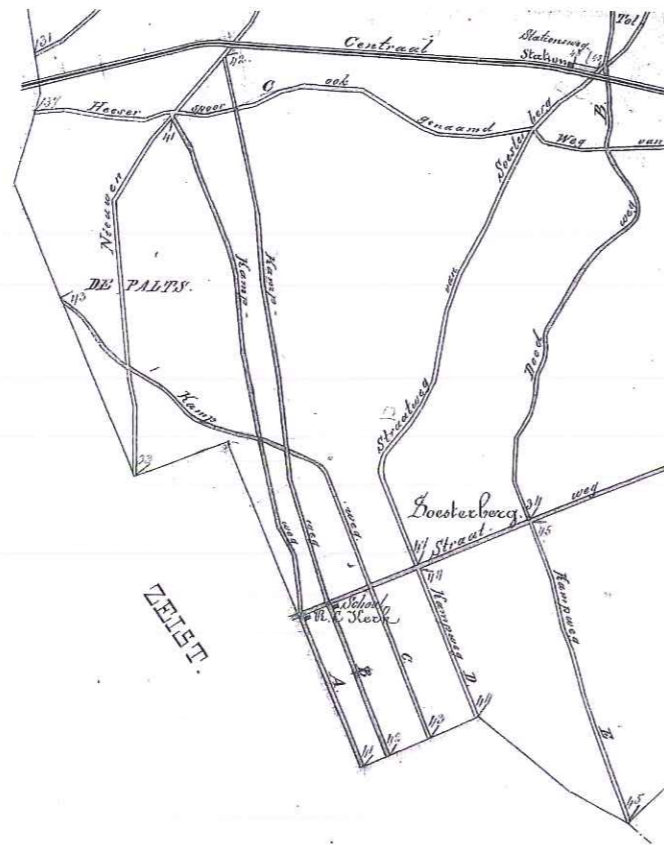
Als men de straatnaam Oude Postweg hoort, denkt men aan Austerlitz. Maar in Den Dolder lag ook een weg met diezelfde naam. De Oude Postweg in Austerlitz is door Rutger Loenen, de historicus van Austerlitz, uitvoerig beschreven in 'Van nummers naar namen. De straatnamen van Austerlitz' (2010). De 'tweeling' in Den Dolder daarentegen is in de vergetelheid geraakt.

De Oude Postweg in Den Dolder liep van de Oude Amersfoortseweg – ook wel Oude Amersfoortse Zandweg en Biltseweg genoemd – in een rechte lijn in zuidoostelijke richting naar Soesterberg. Hij vormde de kortste verbinding tussen de buurtschappen Den Dolder en Soesterberg. In Soesterberg kwam deze weg, daar werd hij Kampweg C genoemd, uit op de Amersfoortseweg.

In de gemeente Zeist stond de Oude Postweg niet op de legger der wegen. In de gemeente Soest wel. Ondanks dat de Oude Postweg in Zeist niet op de legger der wegen stond, was het sinds mensenheugenis een publieke weg. De zandweg werd ook in beide gemeenten voor het verkeer van belang geacht.

Opheffing en omlegging

Er zijn twee redenen dat de Oude Postweg / Kampweg C zijn functie heeft verloren en deels opgeheven is. In verband met de aanleg van het militaire vliegveld werd het gedeelte van de Kampweg C dat binnen het militaire vliegveld lag in 1914 op verzoek van het Rijk aan de publieke dienst onttrokken. Door de aanleg in 1910 en de latere uitbreiding van het vliegveld op het

Ligging van de Oude Postweg op Soester gebied, geheten Kampweg C

heideveld nabij Soesterberg zijn nog meer oude wegen en paden verdwenen. Omdat hij voor het verkeer van belang werd geacht, werd de Kampweg C langs de west- en de zuidkant van het vliegveld omgelegd. De verlegde Kampweg werd Batenburglaan genoemd. De nieuwe weg was niet verhard, maar een zandweg. Deze weg volgde de gemeentegrens Soest-Zeist tot aan de Verlengde Schoolweg. Daarna werd het oude tracé

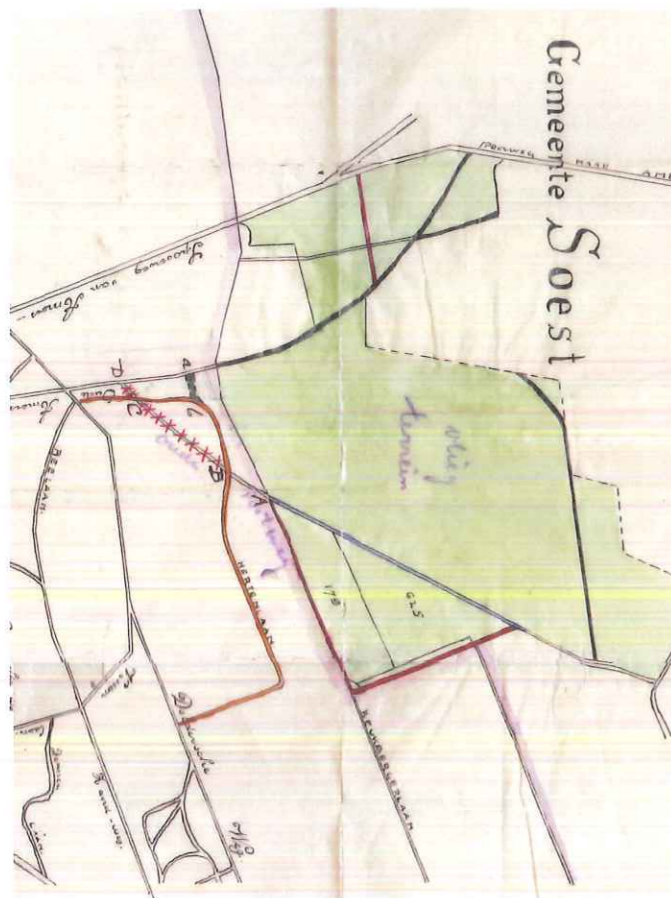

Ligging van de Oude Postweg zoals hiernaast beschreven op een topografische kaart gedrukt in 1902. Van Den Dolder is alleen nog de Halte en het woord Tol herkenbaar bij de kruising van de Spoorlijn en de Doldersche weg. Iets naar het zuiden kruist de huidige Paltzerweg (toen dus Oude Amersfoortseweg geheten, dat is de weg waarlangs het woord Telegraaf is geschreven) de Doldersche weg. Iets verderop gaat de Oude Postweg naar het zuidoosten en komt o.a. langs de Hoef der Veeartsenijsschool. Daar gaat de weg de heide op en gaat iets kronkelend langs de punt van het bosperceel naar Soesterberg. Daar loopt hij verder als Kampweg C, één van de sorties van de Amersfoortseweg

tot aan de Verlengde Postweg weer opgepakt om via die weg op de Amersfoortseweg uit te komen. De Verlengde Schoolweg en Verlengde Postweg staan beide op de kaart behorende bij de wegenlegger van 1880 vermeld als Kampweg. De Kerklaan en de in het verlengde van de Soesterbergsestraatweg lopende weg idem dito. Als nadere aanduiding hadden zij de letter A, B, C en D.

Deze wegen zijn voorbeelden van de zeventiende eeuwse vakkenverdeling van de Amersfoortseweg en zijn zogenaamde sorties. Door de verlegging van de Amersfoortseweg is de situatie van circa 1920 nadien drastisch veranderd.

In de gemeente Zeist werd de Oude Postweg in Den Dolder – omschreven als een smal zandpand – in 1921 op verzoek van de N.V. 'Maatschappij tot exploitatie

Kaartje met daarop de veranderingen van de Oude Postweg. Op verzoek van de NV Boswijk werd het gedeelte van de Oude Postweg waar de kruisjes door heen staan aan de openbaarheid onttrokken. Door die firma werd (met een bocht) de verharde Hertenlaan aangelegd.

Het gedeelte van de Oude Postweg dat over de vlieghede liep werd vervangen door de Batenburglaan (rode lijn met bocht van negentig graden langs het vliegtterrein). Deze weg volgde de gemeentegrens.

van bouwterreinen *Boschwijk* te Utrecht grotendeels aan de publieke dienst onttrokken. De N.V. Boschwijk had haar uitgestrekte terrein tussen de Dolderseweg en de gemeentegrens met Soest verkaveld en bestemd voor villabouw. Om haar terrein te ontsluiten had men de verharde Hertenlaan aangelegd. De Oude Postweg was door de Hertenlaan grotendeels overbodig geworden. Alleen het gedeelte van de Oude Postweg vanaf de Hertenlaan tot aan de gemeentegrens bleef publieke weg. Als verbinding van de Hertenlaan met de Oude Amersfoortseweg werd de bestrate Hindelaan aangelegd. Daardoor behielden de bewoners van het Heeserspoor (gemeente Soest) een korte verbinding met Soesterberg en hoefden ze na de onttrekking van de Oude Postweg niet om te rijden via de Dolderseweg.

Fietspad Beukbergenlaan

Op verzoek van de vereniging 'Den Dolder Vooruit' legde de rijwielvereniging 'Utrecht en Omstreken' (U.M.O.), afdeling Amersfoort, in 1926 tussen de

Een deel van de Oude Postweg aan de publieke dienst onttrokken, maar nog duidelijk herkenbaar, gezien vanaf de Hertenlaan tussen de nummers 37 en 39

Amersfoortseweg en de Oude Amersfoortseweg aan de westkant van het vliegveld een fietspad aan. Het fietspad liep langs de Beukbergenlaan (gemeente Zeist) en de verlegde Kampweg, de Batenburglaan dus, (gemeente Soest). Via het resterende deel van de Oude Postweg (gemeente Zeist) sloot het aan op de Hertenlaan. Het fietspad kruiste de Batenburglaan, die op de zuidoostelijke hoek van de Hertenlaan aansloot. Over de gehele lengte werd dit pad Beukbergenlaan genoemd. Door dit U.M.O.-fietspad hadden de fietsers en voetgangers een goede verbinding tussen het station Den Dolder en Soesterberg.

Door verdere uitbreiding van het vliegveld bestaat het fietspad intussen niet meer. De Oude Postweg ligt nu als een naamloos pad tussen Hertenlaan 37 en 39 in het Numanbos. Op Google Earth zijn de contouren nog zichtbaar, maar aan het spoor te zien wordt het maar weinig bewandeld. Van het villapark Boschwijk is slechts een klein deel bebouwd. De onttrekking van de weg aan de publieke dienst was misschien overbodig, maar de Oude Postweg is nu wel als een van de weinige authentieke wegen in Den Dolder bewaard gebleven.

Hessenweg

Vóór 1800 bestond er in Nederland een verkeersnet met primaire, secundaire en tertiaire wegen. Vanaf de zestiende eeuw vond het vervoer hierover plaats per postwagen. Het personenvervoer tussen de provinciehoofdsteden en met het buitenland vond met de postwagen plaats. De weg waarover de postwagen of de postkoets rijdt is een postweg.

Het vervoer van handelsgoederen uit Midden- en Zuid-Duitsland over land naar Amsterdam ging sinds het begin van de zeventiende eeuw met Hessenwagens. Het waren grote brede wagens (vier wielen) en karren (twee wielen). Zij werden meestal door drie paarden voortgetrokken; soms wel zes. De Hessenwagens beschadigden de wegen en daarom trokken ze zoveel

mogelijk langs bos en hei. De zware wagens trokken eigen sporen door het landschap en zo ontstonden de Hessenwegen. Er bestonden verschillende routes vanuit Oost-Nederland, die voornamelijk in Utrecht eindigden of in Amersfoort. In deze steden werd de koopwaar verhandeld of naar Amsterdam verscheept. In omliggende plaatsen komt de straatnaam Hessenweg nog voor, zoals in De Bilt en in Soestdijk. Paleis Soestdijk wordt in het zuidwesten begrensd door de Hessenweg.

Ter voorkoming van beschadiging van de Amersfoortseweg, 'den ordinair Post-rit-weg van Utrecht tot Deventer', werden bij het K.B. van 27 september 1808, nr. 11, speciale voorschriften vastgesteld voor Hessenwagens.

Aansluiting, in rood aangegeven, van het fietspad Batenburglaan op de Hertenlaan. Door deze verbinding hadden voetgangers en fietsers een goede verbinding tussen Station Den Dolder en Soesterberg

Hessenwagen op een gevelsteen van een gebouw in Zwolle

'in het herfstseizoen bij veel water moeyelijk te' (De Bilt), *'in den zomer zwaar en zandig, in den winter nat en met gaten'* (Soest), *'zwart zandig in de zomer, en tusschen beide in de winter valsch'* (Woudenberg), *'De algemeene weg is de Arnhemse zandweg van Driebergen na de Bilt, niet goed te rijden als dat de kley onbruikbaar is.'* (Zeist). De antwoorden gingen vaak over wegen die over de heide liepen (De Bilt, Soest en

Woudenberg).

Hiermee wordt het duidelijk dat een (post)weg dwars over de grote heide tussen de plaatsen De Bilt, De Vuurse, Baarn, Soest, Amersfoort, Leusden, Woudenberg en Zeist moeilijk te berijden was.

Van wanneer die weg dateert is moeilijk na te gaan. Op de 'Nieuwe kaart van den Lande van Utrecht' uit 1696 van Bernard de Roy komt hij niet voor. Op een kaart uit 1789 komt een weg vanuit het noordwesten die zich vertakt en waarvan een tak naar Huis ter Heide toeloopt en de andere tak richting Huis ten Halve gaat. De kaart van de postroutes van het voormalige Koninkrijk Holland in 1810 bevat te weinig details. Op de 'Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden', verkend in 1847, staat de weg over Den Dolder ingetekend. Hij passeert de 'Hoeve der Veeartsenij School' van Alexander Numan. Idem dito in de 'Gemeente-atlas van Nederland', gemeente Zeist, uit 1867. Vervolgens loopt hij langs de Dolderse eng, waar een zessprong van wegen en paden is.

In dat geval mag worden aangenomen dat de Oude Postweg in Den Dolder in noordwestelijke richting

Klein zegt in zijn artikel 'De interlokale verbindingen van Soest van prehistorie tot heden' (1988) dat de postweg van Amsterdam naar Arnhem die de Amersfoortseweg in Soesterberg kruiste een Hessenweg was. Hij geeft geen uitleg hoe hij tot deze conclusie komt. Uit het K.B. uit 1808 blijkt dat Hessenwagens in de omgeving van Soesterberg reden en in zoverre zal hij gelijk hebben. Het is Klein echter niet duidelijk of die Hessenweg over Soest liep of naar de Vuursche (Vuurst, 1810) en Hilversum. In het geval hij naar de Vuursche liep, ging hij over Den Dolder.

Het departement van Oorlog hield in 1815 een enquête onder burgemeesters over hun gemeenten. Er zat een vraag bij over de begaanbaarheid van de interlokale wegen. Uit de antwoorden van De Bilt, Soest, Woudenberg en Zeist blijkt dat de zandwegen moeilijk berijdbaar waren. Antwoorden als: *'een zandweg en in het zomer seizoen zeer zwaar zijnde'*, *'zwaar om te gaan'*,

Kent u de details van Den Dolder?

Dit was denk ik geen moeilijke opgave... Hoewel?

Als u regelmatig per trein reist ziet u dit beeld natuurlijk vaak, het is maar waar je op let. Nader adres overbodig.

Ik ben benieuwd of de afbeelding van de puzzel in kleur het ook makkelijker maakt.

En nu de nieuwe opgave:

Waar is dit?

Stuur uw oplossing of commentaar, maar ook uw eventuele suggesties voor meer details van Den Dolder naar de redactie.

Hartelijk dank.

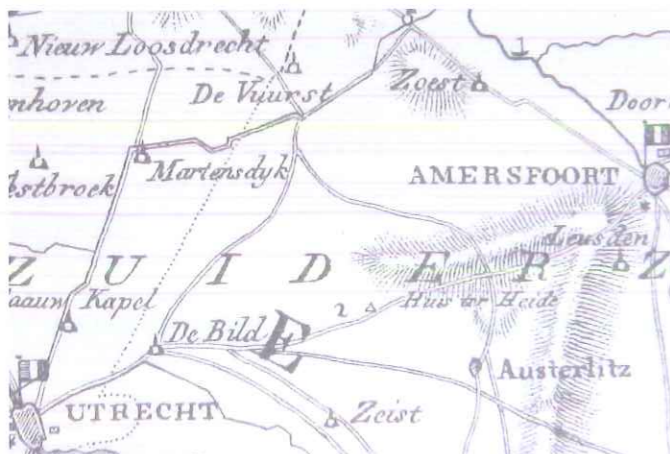
redactie@historischeverenigingdendolder.nl

over de Oude Amersfoortseweg / Biltscheweg naar Amsterdam liep.

De Oude Postweg aan de zuidkant van de Amersfoortseweg

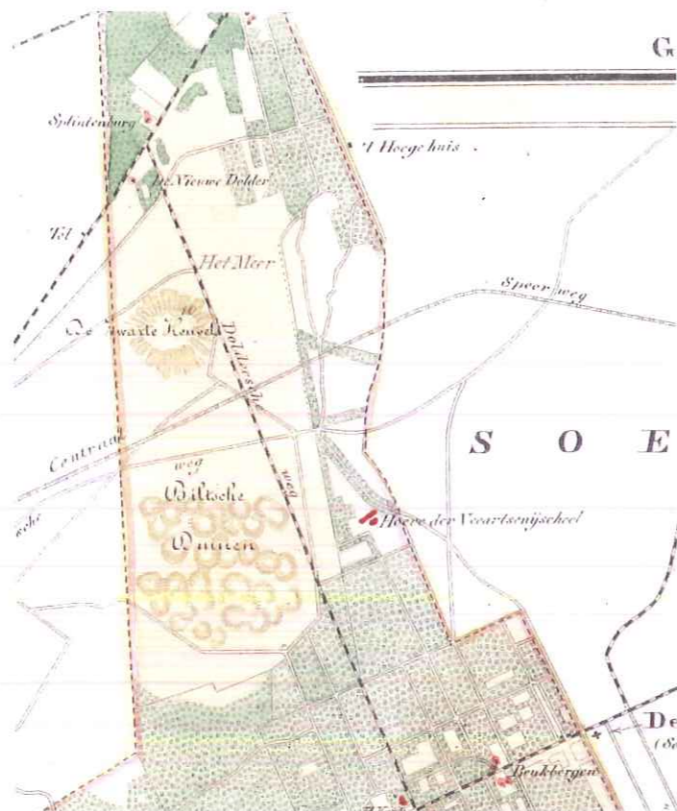
In Soesterberg eindigde de Oude Postweg / Kampweg C aan de Amersfoortseweg bij de herberg en stalhouderij 'Huis ten Halve'. Aan de zuidkant van de Amersfoortseweg liep deze zandweg in een kaarsrechte lijn over Austerlitz naar Doorn, zoals te zien op de kaart van de provincie Utrecht uit 1834. In Doorn sloot hij aan op de weg Utrecht-Arnhem die over de dorpen Zeist en Driebergen liep.

Detail van de "Algemeene kaart van Holland met de postroutes 1810". Een "postroute" over Den Dolder ontbreekt

In Zeist liep de weg van de gemeentegrens met Soest tot de Austerlitzseweg, waarvan 150 meter over grondgebied van Woudenberg. De weg had een lengte van 3715 meter.

Dat deel van de Oude Postweg staat op de legger der wegen van Zeist, vastgesteld respectievelijk in 1855, 1878, 1898 en 1899, vermeld. Dat betekent dat het een openbare weg was. In 1855 kende deze weg zes eige-

Detail kaartje uit "Gemeente-atlas van Nederland", gemeente Zeist, uit 1867. De beschreven route van de "Oude Postweg" staat ook op deze kaart

naren: (1) W. Sluijter te Austerlitz, (2) J.B. Lensing te Zeist, (3) Jhr. J.A. de Beaufort te Leusden, (4) Jhr. P. van Gelre van Vrijberghe te Driebergen, (5) Het Rijk, de militaire Genie, en (6) J. van Maren te Soest.

In de wegenlegger wordt deze weg Oude Postweg genoemd. Ook op de 'Kaart der Gemeente Zeijst' uit 1853 van J.H. van Giessen staat hij zo vermeld. Op de al genoemde topografische kaarten uit 1847 en 1867 wordt hij aangeduid als Postweg, zoals in Soesterberg. In 1920 werd door de gemeente Zeist met een bijdrage van de gemeente Soest en in overleg met de U.M.O.

langs de Oude Postweg tussen de Amersfoortseweg en de Austerlitzseweg een fietspad aangelegd.

Hiermee is nog niet duidelijk waarom deze weg een postweg zou zijn. Loenen heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de herkomst van de Oude Postweg in Austerlitz. Hij heeft geen achttiende eeuwse bronnen gevonden die het bestaan van de postweg bevestigen. Zijn verklaring voor de naam is dat toen de Franse generaal Marmont in de zomer van 1805 met zijn leger terugkeerde naar Austerlitz dat hij het jaar daarvoor had opgericht, er een geregelde postverbinding tussen het kamp en de administratieve afdelingen in Amsterdam werd opgezet. Austerlitz was geen lange militaire traditie beschoren. In 1806 vertrokken de laatste manschappen uit het kamp. De naam is echter blijven hangen.

De grote wegen van 1814

In de literatuur wordt gezegd dat de Oude Postweg deel uitmaakte van de postweg tussen Amsterdam en Arnhem. De auteurs van die vermelding geven echter geen nadere gegevens over de loop van de postweg en wanneer die weg als postweg in gebruik was. Zelfs in het recent verschenen boek over de geschiedenis van de Amersfoortseweg 'Wegh der Weegen. Ontwerp, aanleg en ontwikkeling van de Amersfoortseweg, 1647-2010' (Utrecht / Amsterdam, 2010) hebben de auteurs voetstoots aangenomen dat de postweg van Amsterdam naar Arnhem de Amersfoortseweg kruiste bij Huis ten Halve.

In de 'Nieuwe geographische Nederlandsche reise- en zakatlas' (1773) wordt als route van Nijmegen naar Amsterdam over Arnhem in deze streek de plaatsen Rhenen, Amerongen, Leersum, Doorn, Driebergen, Zeist, De Bilt en Utrecht genoemd. Er is een tweede route en die loopt via Cothen, Neerlangbroek, Werkhoven, Odijk, Bunnik naar Utrecht. De reis van Deventer naar Amsterdam ging over Amersfoort, Soest

en Soestdijk. Dus over plaatsen die ver van de streek van Den Dolder af liggen.

Uit de opgave van de schout van Zeist, Stoetwegen en Kattenbroek uit 1811 (na 6 maart) blijkt dat de 'grootte zandweg' in deze gerechten de officiële postweg van Utrecht op Arnhem was. In opdracht van de onderprefect van het arrondissement Amersfoort in het departement van de Zuiderzee van 6 maart 1811 werden aan deze weg wegwijzers geplaatst. Waarschijnlijk de eerste wegwijzers in Zeist. Aan de kleiweg van Zeist op Utrecht werden ook wegwijzers geplaatst. Uitdrukkelijk wordt door de schout vermeld dat er geen andere wegen zijn waar dit vereist is.

In hetzelfde jaar moesten inlichtingen over de postwegen en straatwegen ('routes et chaussées') in Zeist worden verstrekt. Weer werden de twee hiervoor genoemde wegen opgegeven en de Amersfoortseweg ('straatweg op Deventer').

Het arrondissement Amersfoort wilde de kosten van het onderhoud van de grote wegen welke tevens postweg waren overnemen van de steden en gemeenten. Daarom werd er een enquête rondgestuurd. Met het antwoord van 28 augustus 1811 van de maire van Zeist c.a. aan de onderprefect van het arrondissement Amersfoort wordt tevens definitief uitsluitel gegeven over de bestaande postwegen in Zeist. De maire gaf alleen de weg vanaf De Bilt tot aan Driebergen op en merkte op dat geen andere wegen als postweg beschouwd konden worden.

Het onderhoud van wegen is altijd een punt van aandachtende zorg van de overheid geweest. De hoofdschout van het Overkwartier van het departement Utrecht ontving van meerdere kanten klachten over de zandwegen van de Utrechtse postweg naar Arnhem. Het ging voornamelijk om gaten en wielgeulen, waardoor er ongelukken gebeurden. Op 10 februari 1809 schreef hij het bestuur van het gerecht Zeist aan om met grote spoed de nodige reparaties uit te voeren. Het

werk moest wel met zeer grote spoed worden uitgevoerd, want hij schrijft: 'Te meer daar Zijne Majesteijt den koning reeds morgen of overmorgen dezelve weg moet passeeren'.

Bij Soeverein Besluit van 28 september 1814 werd een lijst van grote wegen vastgesteld. Twee van die wegen liepen door de gemeente Zeist. De weg van Utrecht naar Deventer en vandaar naar Munster (DI.), nummer 9, en de weg van Utrecht over Arnhem naar Kleef (DI), nummer 17. De weg naar Deventer ging over de Amersfoortseweg en de weg naar Arnhem ging door het dorp Zeist. Dus wederom niet in de omgeving van Den Dolder.

Leyden heeft een lijst gemaakt van alle postwegen die op de 'Algemeene kaart van Holland met de postroutes - 1810' staan. De twee hierboven genoemde grote wegen komen daarop voor als postweg. Er liep ook een postweg tussen Amsterdam en Amersfoort over Naarden. Van Naarden uit liep de weg door het Gooi en over de Hoge Vuursche, Soestdijk en Soest. Bussum, Hilversum en Baarn werden niet door de paardenpost aangedaan. Op de 'Nieuwe kaart van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groot-Hertogdom Luxemburg, met aanwijzing van de nieuwe postwegen' uit 1831 staan de straatwegen, de postwegen en de algemene rijwegen aangegeven, net als op de kaart van 1810. Op de kaart van 1810 wordt de weg van Hilversum over de Vuurse, Soesterberg (anoniem op de kaart) en Austerlitz naar Doorn als algemene rijweg aangegeven, Op de kaart van 1831 komt deze weg niet voor. In de driehoek De Bilt – Soestdijk – Amersfoort ten noorden van de Amersfoortseweg is geen andere weg ingetekend, evenmin als in de driehoek De Bilt – Amersfoort – Leersum ten zuiden van de Amersfoortseweg.

Hiermee is duidelijk geworden dat de weg Hilversum – Vuurse – Soesterberg – Austerlitz – Doorn, waar de Oude Postweg in Den Dolder een onderdeel van was,

geen postweg was en omstreeks 1830 van geen boven-lokaal belang (meer) was.

Bronnen

1. Archief van de gemeente Zeist, 1599-1905, inv.nrs. 3 en 4, Ingekomen stukken van het provinciaal c.q. departementaal bestuur, 1807-1810 en 1811 (f. 18, 36 en 133); Gemeentearchief Zeist.
2. Idem. 1599-1905, inv.nrs. 536-540, Legger der wegen in de gemeente Zeist van 1855, 1878, 1898 en 1899; GAZ.
3. Idem, 1906-1945; inv.nr. 1917, Oude Postweg, 1920-1943; GAZ.
4. Idem, 1906-1945, inv.nr. 1800, Stukken betreffende aanleg van rijwielpaden, 1908-1943; GAZ.
5. Archief van de gemeente Soest, 1812-1928, inv.nrs. 798 en 804; Gemeente Soest.
6. *Hessenwegen rond Arnhem*. www.arneym.nl/verkeer Geraadpleegd 15 augustus 2011.
7. W.H.A. Klein, De interlokale verbindingen van Soest van prehistorie tot heden. *Van Zoys tot Soest*. Nr. 1 (1988) p. 7-13.
8. Fr. Leyden, Een kaart der postroutes van het voormalig koninkrijk Holland in 1810. *Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap*. (1937) p. 551-569.
9. Rutger Loenen, *Van nummers naar namen. De straatnamen van Austerlitz, Driebergen-Rijsenburg* 2010.
10. R.P.M. Rhoen, De verwarring rond het Kamp van Zeist. *Seijst*. Nr. 4 (2003) p. 126-131.
11. B.G.M. Strootman, e.a., *Oude rijkswegen; ontstaan, oorspronkelijk en huidig beeld van de oude rijkswegen in Nederland*. BLB, Utrecht (Studiereeks Bouwen aan een Levend Landschap 18) (1990).
12. J. Kuijper, Gemeenteatlas van Utrecht, Uitgave Hugo Surin-gar te Leeuwarden, 1867

Verantwoording figuren:

- Blz. 12: Lit. 5
Blz. 13: Topografische Dienst
Blz. 14 links: Collectie Gemeentearchief Zeist
Blz. 14 rechts: Frits Stuurman
Blz. 15: Lit. 3, Collectie Gemeentearchief Zeist
Blz. 16: Illustratie bij Wikipedia Hessenwagen
Blz. 18 links: Lit. 8
Blz. 18 rechts: Lit 12. Collectie Gemeentearchief Zeist

Voor iedere maaltijd, voor elk moment,
een bijpassende saus.

Voor elke maaltijd heeft Remia een bijpassende saus in een handige knijptube. Met de Remia knijptubes zijn de verschillende sauzen gemakkelijk en schoon te doseren. Elke maaltijd wordt pas echt een feest als één van de acht Remia smaken op tafel staan. Remia snacksauzen, altijd een feest!

Remia
altijd een feest!